

მერის სარკე მეტი ყურადღებას ეკრძნულ ტოპონიმიკას!

3 ინ არ იცის - ტოპონიმი ადგილის სახელია, ტოპონიმიკა - გეოგრაფიულ სახელთა შემსწავლელი მეცნიერება, ტოპონიმიზა - ამ სახელთა ერთობლიობა!

მაგრამ ყველამ როდი უწყის, როდენ დიდი მნიშვნელობა აქვს ტოპონიმს - ერის დაუწერელ მატანეს, უმრავლეს შემთხვევაში ინფორმაციითა და ისტორიული შინაარსით დატვირთულს!

გეოგრაფიულ სახელთა მნიშვნელობა, როგორც ზეირი მატანისა, ერის ცხოვრებაში ფასდაუდებელია, ამაზე ლაპარაკიც კი შეუძლებია, - ამიტომაც ემოციუზიან ჩვენი ადგილის სახელებს სამტროდ განწყობილი გადამითვლით ყოველ დროში.

ჩვენ უფრო პრაქტიკული ვითარება გვიანჩვენებს - როგორ მოვეუბროთ ჩვენს ეროვნულ ტოპონიმიკას, როგორ გადავარჩინოთ ის, რისი გადარჩენაც კიდევ შეიძლება.

ერის სასიკეთლო მოღვაწეებმა ადრევე მიაქციეს ყურადღება ამ ახალ სამეცნიერო დარკს, მოითხოვეს მისი კომპლექსური შესწავლა, ლექსიკონის მომზადება. შეიქმნა ტოპონიმიზა კლასიკის ცენტრი (აკადემიკოს შ. ძიძგურისა და პროფესორ ფ. ერთელიძის ინიციატივით). შემდეგ მასში გაერთიანდნენ მეცნიერი მოღვაწეები, რომელნიც საჭირო მასალებს აკრებდნენ და თან აკონტროლებდნენ ძველი თუ ახალი ტოპონიმების შეკვლა-დადგენის პროცესს, რაც დიდ ცოდნას, ალღოს, საფიზიხლოს მოითხოვს. უნიერსიტეტი ამ მოღვაწეობას აკრძალ იქცა. აქ თავმოყრილია განუზომელი მასალა, ოთხასათასამდე ტოპონიმი; ეს ზღვა მასალა დიდ ძალისხმევას ითხოვს, რომ იქცეს უნიერსალურ ტოპონიმიკურ ლექსიკონად.

ამ დიდ სამზადის წინ უსწრებდა დიდი დაუდევრობაც, უმთავრესად სხვადასხვა დროის ძალაუფლების მცვრობელთა ერთგულ ქვეშევრდომული მოქმედებით. ფერეიდნელმა ქართველებმა უცხო ცის ქვეშაც საუკუნეობით შეინარჩუნეს ქართული ტოპონიმები: მარტყოფი, თელავი, ნინოწმინდა, ვაშლივანი... ჩვენ კი ქართული ცის ქვეშ ჟერ მშვიდგინაზუს ჩვენი სოფლებს სახელები. ადრ არის ქებათანი, მამისსოფელი, ლიდგორი, წყალთაშუა, სავანტხალი...

ტოპონიმები - ერის დაუწერელი ისტორიაა. ადგილის სახელიც ისევე მოგვითხრობს ერის წარსულს, როგორც ქვა, ზღუდე, ნანგრევი, წიგნი.

თუ ჩვენს სოფელს თუ სახოფლარს, წყაროს თუ ხეობას დღეს ზელოვნურად შერქმეული სახელი ჰქვია, ეს ან გარემო ან შინაური მტრის ვერაგული ნაშოქმედარია, ორსავე შემთხვევაში ნიშანი ჩვენი ზელოვნათობისა, გულგრძელობამდე მიხული გულკეთილობისა, სხვას რომ უწესლაც დაუფთმბა და-საყუარო საქმე განგებისათვის მიგვიწვდია, ხელი ნაკვიძრეა, დაკვიძრია, ვაი თუ ნაციონალიზატბა დაეწყოზო (თითხვის ეს საძრახისი ცნება იცის!). მას, როგორ დაითმბა ისეთი სვედანი, მაგრამ მართალი სახელები, როგორცაა ნაფუშარი, ნაფელარი, ნაციონალარი, შაწყყალა და უთავალავი სხვა!

ტოპონიმებზეც ახლა ბევრი მოღვაწე მუშაობს, წერს, მოითხოვს დაბერუნდეს ყველაფერს თბოლის სახელი. ბოლო დროის თბოლიკაციებიდან საყურადღებოა რომან კვერინჩილიძის და კობა ხარაძის წერილი „დაბერუნდები ისტორიული სახელწოდებები“ (ლიტერატურული საქართველო, 30.VI.89). ბევრს უხმობენ გაგი ზორნაული, იაკოზუაშვილი... საესებით ვუკერო მზარს მათს პოზიციას. აუცილებელია ამ საქმის დაყოვნებლიე მოწესრიგება. ჩართლაც, როდემდე უნდა ექრებას მწერის დასახლებულ პუნქტებს ლიდიონიკა, ტრიონიკო, ტამბიკა, ამბარბაკა, ყიზილქილისი, თქილისი, ტამბაქვლარი, ასანოზოალი, აღამედლა, აღიაქალა, ინჯაილი, ყარათიქანი... და, რომელი ერთი ჩამოვთვალოთ?

ჩვენს პატარა რესპუბლიკაში ბევრი რამე ვერაგებს, მაგრამ განსახსენებელი არაფერია. ადგილებს მათი კანონიერი სახელები უნდა მივაკუთვნოთ, უნდა მივაკვლიოთ და აღვადგინოთ დაღწეული სახელები.

თუ ძრედექვა-თავიზიანად დაკვიტომოს ადგილს და მკითხველი - ყურადღებას, აქვე გვიცნად თვალსაჩინოდ და საქმად ვერცლად წარმოვადგინოთ არასაზარიელი სურათი, რაც სხვადასხვა დროს თვითმებურად დაკანონებულმა უკანონობამ შექმნა.

მას, გადავშალოთ საქართველოს რუკა. ივანე ჯავახიშვილის თვლით შევხედოთ ერის ამ სავანურს...

ჩვენი რაიონების უდიდესი ურავლესობა, საბუნდეროდ, საქმოდ სუფთად გადურჩა არამკითხე ნაოლიებს, მაგრამ ბევრგან ისევ სავალალო ვითარებაა.

შეიმლება თქვას, რომ მიელი იმპერიების რუკებზე პრედადენ ვნახათ იმდენ უცხო და უჩვეულო ტოპონიმს, რამდენიც პატარა ქართველოს რუკაზე. მართალია, ამერკაში, ახალ ქვეყანაში, რადიც ვერხატეისა თუ თავიზიანობის საღემონისტრაციოდ ცალკეოდ ადგილებზე რუკის ცხვირ ტოპონიმი დენიხალა (მოსკოვი, თბილისი, მტკვარი, აღბუქეტი, პალესტინა, ფენიქსი, ომანა, ოღესა და სხვ.), მაგრამ ეს დროისა და სულ სხვა პერიოდების ნაყოფია. რაღა შორს წაივდიო, აგერ უზარმაზარ რუხეთში რამდე ქართულ ტოპონიმს ნახავთ? - გრუხინსკოვ, ორიოდ ახალი ქუჩა და მორჩა. თოთა (იმბარში ქანა-გრუხინსკიას მებო ნახეარო ჩამავცილეს, თუმცა თითქმის ქართველებმა ააშენეს). ჩვენი საპროტესტო წერილი ამაზე უპასუზოდ დარჩა. პატარა საქართველოში კი იმდენი რუსული ტოპონიმი, ერთ ბევრეანს ვიყოფილიბოვკა, ვლადიმეროვკა, კალიონი, ფანოვი, ტამბოვკა, როდონიენკა (ფარაინი), აღმუტევეკა, ხასოტკა, ვიხროვკა, სეობდენო, ამბროვკა, ბუდიონოვკა, ჩაპაევკა, შიბიკი, ტორდლევეკი, ბოგდანოვკა, ულინიოვკა, აბელი კლიუენ" და უთავალავი სხვ.

ახლა რამდენი უცხო სახელია ქვემო ქართლში, სამხრეთ საქართველოში: ჯიფარლი, ინჯაილი, ასანოზოალი, მუდანლი, აშქედლო, ყარათაქანი (ბოლნისის რაიონი); ყარათალა, ყარაგალიბი, ამბროთაფა, თაზაქედლი, ნახარლო, ქესლო (გარდაბანი); იავუბლო, მახხარლო, ბეზაკლო, მამიშლო, საფარლო, ყიზილჯადლი, ბაზნალარი, ინგენაი, ღუნუსი, ყარაბულახი, სალამაღევი,

სოლოდოვი, ახა, კამილო, ლოქვან-
დარი, ოროზმანი (დამნისი); ახვალა-
ფა, ღურნუკი (რასაც ჩვენი თხოვნით
ახალი ზამი უწოდა), ივანოვკა, მენ-
ქალისი, ქოსლარი (თეთრი წყარო);
აკყულარი, შაშვიანი, ახტერფი (თუ-
რქული თარგმანია, უწინ "თეთრი
ხიდა" ირქა); აზოტქენდი, აჯიშიქენ-
დი, საბორქენდი, ილმასოლი, ქეშალი,
კირხილი, ქავანახი, თეჟალი, ბეი-
თალი, ბეთიარფი, კუში, ულაშლო,
ქურთლარი, ქირა-მუღალნი, ყიზილ-
აჯლი, თაზაქენდი, მამაი (კირილკა),
მოლაოღლი, არაფლი, გაურარახი,
ხოჯორი, მამუდლო, ინიქენდი, სეი-
დხოჯალი, ყულარი, ყირმინქენდი
(მარნეული); ჩათხი, შიპიაკი, დამაში-
ნი, ზამქოთი, ყარაქოში, მინსაქენდი,
ჩოლმანი, თიქილისა, დარაქოი,
ოლიანგი, ყიზილქილისა, ხანდი, აშ-
კალა, თაზახარაბა, ჩივთქილისა (წა-
კლა) და სხვ.

საიჯარი, განსაკუთრებული მართ-
მარებაა აფხაზეთში. ძველი ქართუ-
ლი სახელწოდებანი შეცვლილი ან
უკუღიქველყოფილია. ბიჭვინთას
ქმეცრები ურდის ბიჭვინდა და ასე
დარჩა. თვით სოხუმში, ძველ ქარ-
თულ ცხუმში (დღევანდ. ცხინვალში)
არის დიდი სოფელი (ცხუმარი) ბე-
რი უხცი სახელია. სხვა ტოპონიმე-
ბიდან ცნობილია აღუიფსოთა, შიქ-
კვარა, ჩიორბიანოვ, რემეიუო, ნიქ-
ნიაია იაშხუბა, მილტა, კეტხიშა;
გაერის რაიონშია: სულდეი, დემერ-
ჩენცი, ანმარდა, გრემუხური, ჩიგრი-
ფში, ხოლოდნია რიქა, გაგრაფსტა,
აღბიისკოე, გრუზინსკოე უშქელეი
(?), აყვრა, ათიძთა, მიხნა, შაფარინ-
ოვ; გუდაუთის რაიონში: ახვაჯა, აჯ-
ახა, ამპარარხუ, ჩერქეზიხუ (!), ცუ-
ძახი, ანპათოქი, აჯხაზარი, არაშა-
ხუ, არხუ, მამიჯორხა, შკვანა, ჯირ-
ხვა, აქვანარხუ, აფშანხვარა, ახლუწა,
ბეარდვანი, კვანთა, აკაგორხა,
ზეადრეფში: ალხაშხუ, ბაგრაქმწა,
არუთა, გვანარხუ, ათარპალა, ლი-
ხნი, ხეკვარა, აძლავარა, აჯიშინდრა,
მაჭვირა, შხახუ, აჯხანა, აძლავა,
ყულანურხა, ანკაწა, თასრავა, ოსი-
არხუ, აბდარხუცი, თასრავა, უა-
ლიცა, ჯეიდრეფა, ჭირთა, ავერ-
ნიაია შწარა), აძუსთა, ბინიხა, ლაფ-
სარდი, აჯმატვარა, აჩიხა, აბახუ-
და, აუშხა, აქუი და სხვ.; გულრიფში-
ნი: ვარჩა, ყორასი, ოჯიბინა, შუაბო-
კვარა, შრამბა, ომბრინარა, შუაბო-
ქური, შაშვიანკა, ათარბეგოვკა, ჯი-
მპალი, ამბეყლი, ყადა, ხიზარუხა, ჯი-
ასნიკოე, ნია, ვერხვინა აბაინა, აბ-
ლუხვარა, პალაქაიშთა, ფარნაფთი;
ოჩამჩირის რაიონში: აბუბუა, ახვაჯა,
დობოქოთი, რადრანუცი, ათარბ-იხ-
უსთა, ნახურხოული, ჯუშმურა, ათა-

რა, ჯირდული, დებეგინძე, აჯრა, ოტ-
ორინჯი, ალაფანჯარა, აბქაფანრა,
ანუარხუ, პატრახუწა, ახივა, აყვარ-
ჩაფანი, დამპო, არაჰარა, აჯამე-
ახრა, აბაქაიში, კაციპახლა, აჯავი,
აბაქევახუ, ჯალ-აფსუხა და სხვ.
ზღაღი, რა ჟღერადი სახელებია?
უთვალაჟი! ორიოდე ქართული ურ-
ვეგია, დანარჩენი აფხაზეთი და რუსე-
ლია - ავტონომიურ რესპუბლიკაში,
სადაც აბსოლუტური უმრავლესობა
იყო და არის ქართული მოსახლეობა
არძინიანი კი თავის დედაქვეყნო სი-
ტყევაში ტრამისდამკერდ ზბოს (რო-
გორც ვეტუშენკოც უწოდა), ისე და-
უხაზა, თითქოს, პირიქით, ქართვე-
ლებმა შთანქექს აფხაზეთი ტოპო-
ნიმები...

ახლა მოვიხილოთ, ადგეკს ქართუ-
ლი სახელწოდებანი, მიეცეს ამას კა-
ნონიერი მსუგეღობა. შევეცდეთ
სახელი სოფლებს, ქუჩებს, რომელ-
საც თავის დროზე უწოდებდნენ ქართველნი
ნახლხს ჯალათია - ათარბეგოვის,
მისინსკოეის და სხვათა სახელები,
დროს მიზეზებით ქართულ ტოპონი-
მიკას!

ერთ ლინგვისტს რომ ეს ნარკვე-
ვა წყავითხმ, შრებთა აიჩქრა: რას
ვერჩით, დასახლდნენ და დაარქვე-
სი!

არავის არაფერს ვერჩით და შედე-
გიც სახეზეა, მაგრამ აქ, იტყობა,
ლინგვისტობა არ ემარაბა მე წარმო-
ვადგიურ საჯალო ტოპონიმოქ-
რი სურათი, რომლისნარევი არც ერთ
ქვეყანაში არაა. აქ ორი პლასტა ან
ეჭვზე სამივე: როდინოვკა-პლესქე-
ვეცისა, ანანოჯალო-ბეჭქეფისა და
აჯავი-შაბათკვარას ტიპისა.

მოვიდნენ, დაარქვეს, მაგრამ სხვის
მოსვლამდე რომ ეს მიწა-წყალი ჩვე-
ნი იყო! ხომ გვეცინდა ჩვენი ტოპო-
ნიმები?! სად გაქრა ისინი?! უნდა
შევედრებოდ ამ ამავსე?! ხომ შიძი-
დებოდა აღვადგინოთ ქართულ მიწაზე
ის ქართული ტოპონიმები, რომლებიც
უადრეს იყო? ხომ დაამტკიცა, მაგა-
ლითად, პავლე ინგოროვსკამ ასე მე-
ტრ ტოპონიმის ქართული ძირების
უტყფარობა? რად გვიდა აძენი ტამ-
ბოკვა, პატრახუწა, ხოლოდნია რიქ-
ი და მისთარხი, როცა ეს საქმედ-
ველია და წინაპრებს ამ ადგილობრ-
თების დარქმეული ჰქონდათ თავაი-
თი სახელები?

აქ საჭიროა ლინგვისტობასთან ერთად
პატრისტობაც და პრინციპუ-
ლობაც ქართული ტოპონიმისა უნდა
ადგეკს, სადაც სამართლიანობა ამას
მოითხოვს. აქვთყენ მოველოდნენ ჩვენს
სპეკიოლისტებს, მხოლოდ ესა ჩვენი
წერილის მიზანი და მასში ვერავი-
თარ „მესწორებას“ ვერ მივიღებთ.

საქართველოს რუკა აჭრელდა უმ-
ხოინეანი და ხელოვნური სახელე-
ბით. თითქოს ამ მიწა-წყალს პა-
რონი აღარა ჰყავდა. მეორე მხრივ
უთვალავი ერთნაირი სახელები დაე-
წინათა მრავალ ადგილს და ეს იწ-
ვევს არეგას: გამარჯვება, განახლე-
ბა, ახალსოფელი, ახალშენი, შრომა,
წითელსოფელი, განათადი, ოტობ-
ბერი, ლენინგორი, კიროვი, მახარა-
ძე, გვეინდა ზუთი ორჯონიკიძე, სამი
პირველი მამისი, ორი - ულიანოვკა...
საოცარია, რა მონური, ერთგულქვე-
შედრდომული და თვითმკაცლეური
შეგრძელება იყო ქალაქ-სოფლები-
სთვის ამდენი პოლიტიკური მოვლენი-
ათა მიერ პირველების (ხმარად ჯალა-
თის) სახელის დაკანონება!

უფრო აქტიურად ათუღი წლო-
ბით გრძობდნენ ეს ტოპონიმოქ-
რი უკუღმართობა, რუსის მეტპირ-
ფოხა, ქართულ სახელწოდებათა გა-
ძეგება-განსხვება ძირბეული ქარ-
თული მიწინდ, ჩვენ კი ვუღმდენ ან
დღემისლ ვიბარძანდენ... რამდენი
იქ იგაფხაზუბული! სეგარტო ტიპო-
დამის თათბარ რომ მიგმართე რე-
დაქციას, რედაქციას გაიღობა: აფ-
ხაზეთში ჩახლე არ ვინდა? მართ-
ლაც, აფხაზეთის კურორტებზე, სა-
დაც ერთი დღეც არ ვამბობდებო-
ბო, მუწმანსიკან და სახალინში ჩამო-
სული დამკვირვებლები მითლ თყვე-
ბატარბდნენ, მაგრამ ეს არაა მოაფა-
რი.

ზომილა იყო უთანასწორო, ერთმა
ერისკაცმა აღმამლა ხმა, აღადგინა
სიმართლად და ლამის ყოღმი იტყუნენ,
კანონგარემედ გამოაცხადეს და ბო-
ლი დრომდე გრძობდნენ მამის ტე-
რორხობა. ეს გახლათ პავლე ინ-
გოროვკა.

ერის ტერიტორი ზიდეს დიდმა ოლ-
თამ, დიმიტრი ბაქრაძემ, ექვთიმე თა-
ყაიშვილმა, პეტრე უციკაშვილმა,
აკაკი შანიძემ, ივანე ჯავახიშვილმა
და იმ ტერიტორია მცირე ადგილი
როდეს ექნა ტოპონიმისა, ეს შრო-
მა იქ შეჯამებულა...

ჩვენს მრავალტარჯულ ჯავახიშვითს,
ახალქალაქში, ბოგდანოვკაში, ახალ-
ციხეში და ა. შ. ამ ბოლო დრომდე
იველა წარმოება-დაწესებულება რუ-
სულ ენაზე მუშაობდა, ყველა წარწე-
რა, რეკლამა, აბრა რუსულ და სომ-
ხურ ენებზე იყო, ქართულად ათსლი
ერთხელ თუ შეხვედრდით. უმლა-
ზული იყო კონსტრუქციის ელემენ-
ტარული წესი, კანონი მახინჯობოც
და: ვერ იწერებოდა რუსულად, მე-
რე ქმობო, ქართულად, ისიც დამა-
ხინჯებულნი სახით (ცლად, თელმა-
ნი, გუმბურდი, ჩანდურა - კუმურ-

დღს და ჩამძვრალას ნაცვლად; ისტორია - ნაცვლად ღრტილისი, როდიონოვა - ისტორიული ფარავნის ნაცვლად; კარხანი - ნაცვლად კარხანისა, სახანა - ნაცვლად სიტყვისას ხასხე, და ასე, თითქმის ყველა ქართული სიტყვა დამნიჭებული იყო. თანდათან ეტეც სწორდება, მაგრამ რომ იტყვიან, კუს ხაზავით.

საუკუნეების განმავლობაში, მეტადიერი ბოლო ათეული წლების მანძილზე, შიდა ქართლში მოძალადეული უცხო ტომი ითვისებდა მიწას, თავის ენაზე ნათლავდა ყველაფერს. ჯგერობის სინდრამი მოიღო მამულხაც და სახელწოდებასაც. ოსურად გადაკეთებული ქართული ტოპონიმები თანდათან დამარჩეს და ამხრე მიწა დაიღობეს. ამ გადაღვრებას ხელს უწყობდა თავად გადაღვრებული სერგო ორჯონიძე, ავტორი „ისტორიული“ ისტყვიანს: „ვაჟას შვილს კი არა, რომ შემქმნელს, თვითონ ვაჟას ჩემი ხელით დაეჭობდნენ“. ასეთი იოდა განაგებდა ქრისტეგმირ ერს, რომელიც მას ბრძამ ადიდებდა და ტოპონიმებიც კი „უკუღდავყო“ მისი სახელი. სერგოს სტილით ისპობდა ქართული სახელები, რომელთაც თურძე, გოლიგისა და თავადან-ხნაურის ხელი სდიოდათ“. ხუნი ერს საქმესაც სდიოდა, ცხადი იყო, მაგრამ ვინ რას იტყობა? ის კი არ ეხატება „ვაჟას შვილის დამხრეტეს ჯალათს“, რომ ხარაგაულის რაიონს მისა სხობს, ეწოდა (1931 წ.). ქართულ ტოპონიმთა ამ გაუქმდამიერ ბულ პროცესს უშანგ სახელთუცი-შვილმა მახვილონიერულად უწოდა „რეპრესიანობული ტოპონიმები“; ხუნაკს მიხვ მხაკაია ეწიდა (1933 წ.), შუალადეს - შაუმანი, ოზურგეთს - მისაბაძე (1934 წ.), მარტვილს - გემჭკორი (1936 წ.), ხონს - წულუკიძე (1936 წ.), ბაღდათს - მაიაკოვსკი (1940 წ.); ოქონს - რაიონს და ქალაქს - ქართველი ზალხის ჯალათს - ხნარე აიძარაივის სახელი (ანეკვი ორი სხვა ჯალათის - ათარ-გებგებს და მაისნიკოვის სახელებით მონათლავა თბილისში ორი დიდი ქუჩა)... ახალი შიდაგმობს-სკვითები, იუღდები, მუხრებიანი გეოლოგიონერები თანდათან სპობდნენ ბავრატოინთა თუ სხვა წარჩინებულ გვართა მოღდას და მათთან ერთად - ქართულ სახელწოდებებსაც; ასწორული მოტვირთვ - ექლესიასთან აქვთ კავშირი; ანგერდენ - ასბათი ექლესიას, წინაპართა ნაამბარს, მუსრაღენ ისტორიას... ამ ვაქართულიებმა, რომლებიც დამტოვან იმით დასავა, რომ შუკა-გონება წართვა; ტპირებს

ააკლებს ვეშპობები, გათელის ზატვერები, გადარქვეს ადგილებს სახელები. ონის რაიონში სოფელ ქრისტის „გაუაქმეს“. მტავალბაძის წინდა ადგოს მთისკალთა უწოდეს, ვარჩანაძის - შრომა (ცხადია, სოციალისტური შრომა)...

ესი ტოპონიმების ზამირა ცხოვრობივას ბროზურიდან ჩანს, რომ „სამხრეთ ოსეთის“ ცაქის 1933 წლის დადგენილებით 558 ქართული ტოპონიმებიდან 352 „გაუაქმეს“ და ასე წარმუღდათ შიდა ქართლსა თუ საგანგებოში ივანე ჯავახიშვილის ნაღვაწი რუკა 10 წლის წინ გამოცემული. დასაბუთება: „ეს სახელები ფიქრდებდა და ექლესიის მსახურებმა დაარქვეს ამიტომ უცილებელია მათი შეცვლა“. აი, სადამდე მივაყვან ფანატკურ რჯობის ცაქუნების გონება! ასეთი რამ ინკვიზიციასაც კი არ მოსვლია აზრად. კიდევ ბედი, ხალხმა არ მიიღო ეს „ნათლავა“, ტოპონიმების უშეტესობა უცვლელად დარჩა. ხნარის სახელი კი დღემდე რჩება იქ, სადაც ლენინის და სერგოს ეს ლაქია ქართულებს ხერტდა.

ქართლის სამართლიანი და უღმობელი ხელი მაინც მუშობს. დიღების კავრულბუქიდან გადასვირავებს ლენინის ორჯონიძის, ცხაკას, წულუკიძის, გემჭკორის, კოროვის, გრინგუიკის, ეთოვის, მისანიკოვის, ათარგეოვის სახელები.

ადმაშფითბული მკერებლობა: გადაბითიული შემოდის, იტყვებს, ყიდულენის, იპარავს საქართველოს წინდა მიწას და ადგვლითა სახელებსაც კი არ ეტიტოებს, თავისას არქმევს აქვე, შენს გვერდით, შენს კარმიდამოში არკავა გასაკვირო, მტყუნა და თავის საქმეს ეთებებს, რომ კვალიც არ დარჩენ აბორიგენთა, რადგან იცის, რომ ტოპონიმი - უტყუნარი სახეული, შმოქორილი ტომის ბაღადღება.

ყათა მსახრებელ ხელს ვერ გადაურჩა სუფია სახით ვერც ჩვენი ძეგლები, ვერც ზელნაწერები, ვერც ადამ-წიხს და ვერც ტოპონიმები. წადილ წადინი შექვეტ ქვემძრომი თუ ფრინველი, ტოპონიმები კი არავის გახსენებია, რაც ერის ბურჯია და შემუშინეულად ქრება.

სახელთუცი, ერს შემოძრა სხეთი შფარი მტყინაერული საბუთები, როგორიკაა ვახუშტი ბავრატონის ბეჭედი და ივანე ჯავახიშვილის ახალი რუკები, რომელთა საფუძველზეც ბეერი რამის აღდგენა და ორთქტირება შეიძლება, რომ არაფერი ვთქვათ უკითხლის ცხოვრებაში“. სწავლულ-

თა და მწერალთა ნაშრომებში ვახუშტის უაზრავ ტოპონიმზე.

ივანე ჯავახიშვილის დიდ უნიკალურ რუკებზე აღნიშნული მრავალი ტოპონიმი დღევანდელ რუკებზე აღარ ჩანს; ისინი არც ადმინისტრაციული დაყოფის სივრცე და არც ი. აფხაზავა, მ. ჭპანაშვილის და სხვათა მიერ გამოცემულ 140-გვერდიან ტოპონიმთა ლექსიკონში (ავადგენა, თბილისი, 1987 წ.) აღარაა შეტანილი. ცხადია, ისტორიულ ლექსიკონს სხვა შედგენა და მონაცემები უნდა. ალბათ ვარსკვლავებით აღინიშნება ის სახელები, რომლებიც არის ჯავახიშვილის რუკაზე და არაა ახალ ლექსიკონებში თუ რუკებზე ასეთები კი ბეჭირა: ბარტაყა, შაროთი, წყახა ვაქაუჯი, ლეგერკამე (სვან. „საწყვეტა“, წალენჯიხაში), ლეხბანა და ლეჯახბა (ბანასთან), ისულეთი (ბანასთან), სანავარლო (მეორე, საჯავახოსთან), თმეღლარი (იქვე), წყალაფხაზულას ხევი (საჯავახოს და სანაის ხევის შორის), მეფარეთი, შაუხხერი, წიფორი, გერი, ეღვიქალაქი, ბუხრო, აბოწინდა, და სხვა უთვალავი, მტხადრე შიდა ქართლში, რასაც განდრეგელი უცხო ტომი „ოსეთს“ უწოდებს, ხოლო ვინეტი ქალაქიკუბს საქვეწმედ აცხადებს: მართლდებს ოსეთში არაფერი ესაქმებიათ სწორედ ესაა დაკანონებული აყოილში!

ჯავახიშვილის ამ უნიკალური რუკის მნახველი მტერი ვაიხარებს, მოვეგრებს კი დარდი და წინაპრებს წინაშე სირცხვილის განცდა დაეფუძობა: რამდენი სოფელი უშენებიათ, რამდენი ხევი და მთა ჰქონიათ მოელოლი და მონათლული, რამდენი რამ დაგვიკარგავს და რაც შემოგვარს, დღეს იმის სახელებიც ვერ დავიკვიცავ!

დიდ ივანეს ხომ საკადრობი ბინა და სიმძვინვარე არ ჰქონია, რომ ამ რუკის თვითი ლაქები ბოლომდე შეეცის! ვფიქრობთ, დროა ამ საქმეს მოუარონ ერის უღელმბაძისოსლა მესუტურებმა. აუცილებელია მხოლოდ დიდი მოწადინება, რაც ყოველ დიდ საქმეს ესაჭიროება.

ყოველი ქალაქის, დაბის, სოფლის, მდინარის, ველის, მთის, ხეობის, გზის სახელწოდება რამაც ისტორიულ მთავრობასთან ან ისტორიულ პირიუნიხასთანა დაკავშირებულა; მრავალი მათგანი საუკუნეთა სიღრმიდან მოდის და ამითაც ის დაუწყებელი ისტორიის ნაწილია, ერის ხნისა და ხანაიის დეკლარა და-მი-

სი ხელყოფა ტაძართა ხელყოფის თანაბარი დანაშაულია.

ნუ შევეჩვიებთ ამ ძველებს ვაგლახად, ნუ მივცემთ ნებას გადამთილებებს ჩვენი ტოპონიმურ საუნეხობს ხელი ვყაურონი, „დადგომონ“ განთიადი და შეწყვალო. რაც შეეხება ზოგიერთ ჩვენი კალმონისა თუ ორატორიის გულგრილიყოფილ, დაუხებრებელ ფორმულას: „ჩვენ საუკუნელებზე ურთიად გვიცხვებინა“, აქ საჭიროა კორექტივის და სიცხადის შეტანა: რომელ საუკუნეთა სიღრმიდან გვიცხვებოვითა ერთად ჩვენ და ადილიდან ჩამოსულ აფხუებს ან ჩრდილოეთ კავკასიიდან ჩვენი თაობის ხსოვნაში ცხინვალს ჩამოსახლებულ ოსებს?

ყოველ ტოპონიმს თავის თავგადსახალი აქვს. ასე, 1870-იან წლებშივე არსებობდა სოფელი სენაკი, შემდეგ მის დასავლეთით რკინიგზის მცირე სადგურს ეწოდა ახალსენაკი, რაც 1933 წლიდან იქცა „მიხა ცხაკაიად“, დღეს კი სენაკია. ზოგს უწინ ერქვა ზბო (სახლივე) და საიალქენ ნაგებნათის); ივ. ჯავახიშვილის რუკაზე ორივე ვარაზნა; ხორაგოულს (ხორაგულს) უწინ ერქვა ხორაგოული (სიტყვა ხორაგადან, არასწორია ხორაგაული).

მრავალ ტოპონიმს, განსაკუთრებით სამეგრელოში, ორგანი ფორმა აქვს: გვაზავა - ნავკაზავი, ხანინდრავა - ლუხანინდრავი, ნავახაზო - ნავახაზუ, ზობისწყალი - ზოშწყარი, წალენჯიხა (ცენდიხა სჯანთში წანდიხის იტყვიან), ზურცილავა - ნახურცილავი... აქ უპირატესობა უნდა მიენიჭოს არა „დიალექტურს“, არამედ დაუნთხებულ ოპტიმალურ ფორმებს. ამ მხრივ „დაყოფის“ 1977 წლის გამოცემისათვის შედარებით უფრო მდიდრული, პრაქტიკულად ხელსაყრელია ო. ახმეტელის „ადმინისტრაციული დაყოფის“ მეხუთე გამოცემა. ბევრი არა შესასწორებელია რუსულ ვარიანტში.

დღე მუშაობას ეწევა ტოპონიმების ლაბორატორია, ასევე სათანადო ინსტიტუტი და მთელი უნივერსიტეტი, აკადემია. მეტად საჭირო წიგნია „საქართველოს გეოგრაფიულ სახელთა ორთოგრაფიული ლექსიკონი“ (1987) და, თუმცა ზოგი მცირე უზუსტობა იქაცაა გაპარული, მასში შესული 9.350 ტოპონიმის ძირითადად სწორ სურათს გვაძლევს.

მრავალი ტოპონიმი ქართულ წყა-

რობებსა და მეტყველებაშიც ორგანო სურათს ქმნის. მაგალითად, სკური, ნაცულად სქურისა; აინიშნულ ლექსიკონში არაა მოცემული დურბუჯის ახალი სახელი, რაც ჩვენი თხზვებით მიეცა სოფელს - ახალი ხაიში (რადგან იქ ძირითადად ხაიშის მკვიდრნი ჩაისხლდნენ); არა აღნიშნული, რომ აღარ არსებობს სოფელი ღალხორადი, რაც გეოგრაფიკანამა შთაინთქა. იქ დღეს პირდა უფსკრულია.

მართებულია წინადადება წამოაყენებოთ ტოპონიმების ლაბორატორიის გამაგვიმ პაატა ცხადიამ („ლიტერატურული საქართველო“, 1989, 27. VIII); ყოველ დასახლებულ პუნქტში უნდა ჩავიდეს ავტორიტეტული კომისია, გაითვალისწინოს ყველა მოსაწყემ და დადგინოს ქალაქ-სოფელთა სწორი დაწერილობა (ძირითადად თავმოყრილია 300 ათასი ერთეული), მზღდეს მათი ასპორტინაქია, უზრუნველყოთ მათი დაცვა გადამითელ მტაცებელთა შემდგომი ხელყოფისაგან.

საჭიროა ბევრი რამის მოწესრიგება, თუნდაც სახელთა დამთხვევის თვალსაზრისით. ასე, მაგალითად: ჩონატურში სოფელი ჩაისუბანი, მაგრამ ასეთი საშინა; უნდა აღდგეს ერთის ძველი ქართული სახელი - ჯვარცმა.

სამეგრელოს რაიონშია უწერი, თავისი ერთი ნაწილით - ჯიქუბანი. ეწერი საქართველოში რამდენა; ჯიქუბანი - ერთი. ეს სახელი უნდა აღდგეს, თუ ის უკვე არაა დამკვიდრებული (ნახსენებია XVII საუკუნის მიწერილობაში). ამ უზნის უნიკალური საფლავის ქვები მამია დადიანის ბიჭვინთის დღისმშობლსათვის უჩუქებია, საიდანაც, სხვათა შორის, ჩანს, ვისი ყოფილა ბიჭვინთა - ეინე არქიანბა დაუდგენელ წინაპართა, თუ ქართველ დადიანთა (1512 წ.) სპეკილო.

მრავალი ახალსოფელი, ვარდისუბანი, ბაღმარანი, ბელევი, ბოჭორმა, განახლება, განთიადი და სხვ.

ფლავიდა ძველ ქართულ ტოპონიმთა უმრავლესობა და მათ კანონიერ ადგილს უნდა დაიმკვიდროს საქართველოს ახალ რუკაზე, რასაც ხალხი დიდი ხანია ელის; აქ უნდა გამოჩნდეს ცოცხალი, აღორძინებული, და არა მომავლად საქართველო, რაც ამოად სურთ ჩვენს მტრებს და ორგულებს.

მივესალმებით ბათუმელთა გადაწყვეტილებას, რომლის მიხედვითაც ამშვენიერ ქართულ ქალაქში გაპოჩნდა სახელოვან მამულიშვილთა და ისტორიულად ადგილთა სახელოების ქუჩები: ახლა ჩვენ აქ გვაქვს დიმიტრი თავდადებულის, ტბეთის, ვახტანგ გორგასლის, ექვთიმე თჳთაიშვილის, სალამ ხიმშიაშვილის, ხახულის ქუჩები.

ისტორიული თვალსაზრისით საყურადღებოა ბოლო წლებში ამ მიმართულებით ჩატარებული მუშაობა: ლუქსემბურგს ეწოდა ბოლნისი (შეიძლება ამ სახელის დაკარგვა ვინმე გემრანელი რეჟოლეტიონერის სასარგებლოდ?), მოლოტოვოს - თრიალეთი, ეკატერინოვკას - კელასური (აფხაზეთში 5 კელასურია), წითელწყაროს - დედოფლის წყარო, ღურნუკს - ახალი ხაიში,

სამაგიეროდ გაუმართლებელი იყო ძველი ყაბღის მრავალი ნათლობა - დასახლებული პუნქტებისათვის საბჭოთა რეჟიმის ლექსიკონიდან აღებული სახელთა მიკუთვნება: პირველი მისის (სადღენა), განახლება (მარჩხაფონი), კიოკო, კაიხინო, შრომა, განთიადი, ოქტომბერი, კრასნოკარსკი, გამარჯვება, ორჯინილი, საბჭოთა ჩაი, წითელსოფელი... მისამართების წიგნი ეს და სხვა მრავალი სახელი შესაცვლელი და მოსაწესრიგებელია ისტორიული და გეოგრაფიული მიზანშეწონილობის თვალსაზრისით. იშვიათად უნდა ზღე ბოდგის ისტორიულ პირთა სახელების გამოყენება ტოპონიმებად (ეს უფრო ქალაქის ქუჩების შეფერება). თეთრი წყაროს რაიონში თავის დროზე აღექის ორიმანივის სახელიდან სოფელს დაენათა ალექსეევკა, მაგრამ არის მეორე ალექსეევკაც, სოხუმის რაიონში.

როგორც ვხედავთ, აქ პრობლემების მთელი სპექტრია. საკუთარი დაკვირებების, წიგნებისა თუ პრესის მასალების სასუძველზე შევეცადეთ წარმოგვედგინა დანიტრეცესებულ მკითხველისათვის საქართველოს ტოპონიმების საკმაოდ სრული სურათი - ცხადია, ეროვნულ ასპექტში და ზოგ სხვა პრობლემასთან დაკავშირებით...

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში).